

Οι στρατηγικές δράσης των Σχολείων Δεύτερης Ευκαιρίας Το θεσμικό πλαίσιο και η συμβολή των διευθυντών

Βαγγέλης Α. Ανάγνου, Δημήτρης Κ. Βεργίδης¹

Περίληψη

Εξετάζεται η συμβολή των Σχολείων Δεύτερης Ευκαιρίας (ΣΔΕ) και οι συνεργασίες τους με την τοπική κοινωνία, με αφετηρία μια τυπολογία στρατηγικών δράσης της εκπαίδευσης ενηλίκων. Υποστηρίζεται ότι τα ΣΔΕ εντάσσονται στις στρατηγικές δράσης: α) της συμπληρωματικής εκπαίδευσης και κατάρτισης και β) της προσωπικής και κοινωνικο-πολιτιστικής ανάπτυξης. Αναλύονται επίσημα θεσμικά ευρωπαϊκά και ελληνικά κείμενα, δεδομένα από έρευνες με ερωτηματολόγιο, αναφορικά με τις εκπαιδευτικές προσδοκίες των εκπαιδευομένων στα ΣΔΕ, καθώς και τα αποτελέσματα έρευνας που πραγματοποιήθηκε με εστιασμένες συνεντεύξεις των διευθυντών και διευθυντριών των ΣΔΕ.

Abstract

This paper focuses on an attempt to analyze the contribution of Second Chance Schools (SCS) and their co-operations with the local society, using a typology of action strategies in adult education as a starting point. It is argued that SCS are incorporated in the following action strategies: a) complementary education and training and b) personal, social and cultural development. Turned to account are official institutional European and Greek texts, data from surveys with questionnaires regarding the SCS trainees' educational expectations, as well as the results of a survey with focused interviews of the headmasters and headmistresses of SCS.

ΕΙΣΑΓΩΓΗ

Οι στρατηγικές δράσης στις οποίες μπορούμε να εντάξουμε τις δραστηριότητες εκπαίδευσης ενηλίκων στην ιστορική τους εξέλιξη στην Ελλάδα είναι (Βεργίδης Δ., 2005: 98):

1. Η πολιτικο-ιδεολογική στρατηγική
2. Η στρατηγική της συμπληρωματικής εκπαίδευσης και κατάρτισης
3. Η στρατηγική της επιστημονικής εξειδίκευσης

4. Η στρατηγική της κοινωνικής και επαγγελματικής ένταξης και της αντιμετώπισης του αποκλεισμού
5. Η στρατηγική της προσωπικής και κοινωνικο-πολιτιστικής ανάπτυξης
6. Η στρατηγική της ολοκληρωμένης τοπικής ανάπτυξης.

Θα διερευνήσουμε σε ποιες από τις προαναφερθείσες στρατηγικές δράσης της εκπαίδευσης ενηλίκων εντάσσεται ο θεσμός των Σχολείων Δεύτερης Ευκαιρίας (ΣΔΕ).

Τα Σχολεία Δεύτερης Ευκαιρίας θεσμοθετήθηκαν το 1997 (Ν. 2525/97, άρθρο 5). Στοχεύουν στην ολοκλήρωση της εννιάχρονης υποχρεωτικής εκπαίδευσης νέων ηλικίας 18 ετών και άνω. Ο τίτλος που χορηγείται είναι ισότιμος με το απολυτήριο γυμνασίου. Φαίνεται, λοιπόν, αυτονόητο, ότι τα ΣΔΕ εντάσσονται στη στρατηγική της συμπληρωματικής εκπαίδευσης και κατάρτισης.

Θα δείξουμε επίσης ότι τα ΣΔΕ εντάσσονται και στη στρατηγική της προσωπικής και κοινωνικο-πολιτιστικής ανάπτυξης.

Ειδικότερα, θα αναφερθούμε στα επίσημα ευρωπαϊκά και ελληνικά θεσμικά κείμενα για τα ΣΔΕ και σε ερευνητικά δεδομένα για τις προσδοκίες των εκπαιδευομένων. Επιπλέον, θα αναλύσουμε τα δεδομένα σχετικής έρευνας (Ανάγνου, 2006), η οποία πραγματοποιήθηκε με εστιασμένες συνεντεύξεις διευθυντών και διευθυντριών των ΣΔΕ, με σκοπό να διερευνήσουμε τις συνεργασίες τους με τους φορείς της τοπικής κοινωνίας, στο πλαίσιο της οποίας λειτουργούν.

Το ενδιαφέρον της συγκεκριμένης εργασίας συνίσταται στο γεγονός ότι ο θεσμός των ΣΔΕ στην Ελλάδα είναι σχετικά πρόσφατος (το πρώτο ΣΔΕ λειτούργησε στο Περιστέρι το 2000), αλλά με πολύ μεγάλη δυναμική, δεδομένου ότι το σχολικό έτος 2007-2008 λειτουργούν στην Ελλάδα 48 ΣΔΕ, στα οποία φοιτούν 3.378 πολίτες, σύμφωνα με τα στοιχεία της Γενικής Γραμματείας Εκπαίδευσης Ενηλίκων. Η διερεύνηση των στρατηγικών δράσης στις οποίες εντάσσονται οι δραστηριότητες αυτού του θεσμού είναι πολύ χρήσιμη, τόσο από πλευράς εκπαιδευτικής πολιτικής όσο και για τη λειτουργία των ΣΔΕ, για δύο λόγους: πρώτον, επειδή οι στρατηγικές δράσης προσδιο-

¹ Ο Βαγγέλης Α. Ανάγνου είναι φιλόλογος, υπότροφος Ι.Κ.Υ., κάτοχος Μ.Δ.Ε. στις Επιστήμες της Αγωγής (ειδίκευση: Εκπαιδευτική Πολιτική και Κοινωνικός Αποκλεισμός, υποειδίκευση: Εκπαίδευση Στελεχών και Εκπαιδευτών Ενηλίκων) και υποψήφιος διδάκτορας του ΠΤΔΕ Πατρών.

Ο Δημήτρης Κ. Βεργίδης είναι Καθηγητής Επιμόρφωσης και Εκπαιδευτικής Πολιτικής στο Πανεπιστήμιο Πατρών.

ρίζουν την εκπαιδευτική πολιτική που προωθείται από τις εκπαιδευτικές αρχές στο πεδίο της εκπαίδευσης ενηλίκων. Δεύτερον, επειδή η στρατηγική μπορεί να θεωρηθεί ιδεότυπος (Τσαούσης 2006: 42) για την ανάλυση των δραστηριοτήτων που υλοποιούνται στα ΣΔΕ. Ενδεχομένως, η ανάλυση αυτή να συμβάλλει στον επαναπροσδιορισμό της εκπαιδευτικής πολιτικής στο πεδίο αυτό, με την επανεκτίμηση των προτεραιοτήτων και τη σύγκριση των θεσμικών στόχων και της ρητορικής των εκπαιδευτικών αρχών με τα πραγματικά δεδομένα.

Ι. ΣΕ ΠΟΙΕΣ ΣΤΡΑΤΗΓΙΚΕΣ ΔΡΑΣΕΙΣ ΔΕΝ ΕΝΤΑΣΣΟΝΤΑΙ ΤΑ ΣΔΕ

Όπως προκύπτει από το θεσμικό πλαίσιο, τη ρητορική και τη λειτουργία τους (Βεκρής 2003: 17) τα ΣΔΕ δεν εντάσσονται στην πολιτικο-ιδεολογική στρατηγική, ούτε στη στρατηγική της επιστημονικής εξειδίκευσης. Θα δείξουμε ότι τα ΣΔΕ δεν εντάσσονται επίσης: α) στη στρατηγική της κοινωνικής και επαγγελματικής ένταξης και της αντιμετώπισης του αποκλεισμού, β) στη στρατηγική της ολοκληρωμένης τοπικής ανάπτυξης.

Ο βασικός στόχος των ΣΔΕ, σύμφωνα με τη σκοποθεσία της Ευρωπαϊκής Επιτροπής, που πρότεινε την ίδρυση και λειτουργία τους το 1995 (ΕΚ, 1995), είναι η καταπολέμηση του κοινωνικού αποκλεισμού. Σύμφωνα με την Ευρωπαϊκή Ένωση «Τα ΣΔΕ απευθύνονται σε νέους που αναζητούν κοινωνική και επαγγελματική ενσωμάτωση... Οι περισσότεροι από αυτούς έχουν λίγες μόνο βασικές γνώσεις και η εμπειρία τους από το σχολείο είναι συχνά αρνητική. Χωρίς καμία προοπτική βελτίωσης της κοινωνικής τους κατάστασης, κινδυνεύουν να γίνουν μόνιμα περιθωριοποιημένοι και αποκλεισμένοι από την κοινωνία» (ΕΚ 1999: 6).

Αυτή η βασική σκοποθεσία διατηρείται από τις ελληνικές εκπαιδευτικές αρχές και αποτυπώνεται στη ρητορική των θεσμικών κειμένων για τα ΣΔΕ. Ειδικότερα, σύμφωνα με την Υ.Α. 2373/200 για την οργάνωση και λειτουργία των ΣΔΕ, οι στόχοι τους μεταξύ άλλων είναι:

«...Η ενίσχυση της αυτοεκτίμησης των εκπαιδευόμενων ώστε να αποκτήσουν γνώσεις, ικανότητες και στάσεις που θα τους βοηθήσουν στην κοινωνική ένταξη και ανέλιξη»

«...η συμβολή στην ένταξή τους στον κόσμο της εργασίας».

Επίσης, στο άρθρο 3 της ίδιας Υ.Α. αναφέρεται ότι σκοπός των ΣΔΕ είναι η προώθηση της κοινωνικής ένταξης των εκπαιδευόμενων:

«Τα Σχολεία Δεύτερης Ευκαιρίας έχουν σκοπό την προώθηση της απασχόλησης και της κοινωνικής ένταξης ενηλίκων που δεν έχουν ολοκληρώσει την υποχρεωτική εκπαίδευση και δεν έχουν τα απαιτούμενα από την αγορά εργασίας προσόντα και δεξιότητες».

Επιπλέον, ένα από τα τρία κριτήρια επιλογής των εκπαιδευόμενων στα ΣΔΕ είναι τα κοινωνικά τους χαρακτηριστικά, όπως η ανεργία, η ανάγκη κοινωνικής επανένταξης (πρώην φυλακισμένοι, πρώην χρήστες ναρκωτικών ουσιών, μέλη μονογονεϊκών οικογενειών, γυναίκες με ανήλικα τέκνα, πολύτεκνοι κ.ά.), η

υποαπασχόληση και η επιθυμία βελτίωσης των συνθηκών εργασίας. Τα άλλα δύο κριτήρια είναι η προτεραιότητα φοίτησης της ηλικιακής ομάδας 18-30 ετών και η διαθεσιμότητα και δέσμευση του υποψηφίου να παρακολουθήσει το πρόγραμμα των ΣΔΕ (Υ.Α. 2373/2003, άρθρο 10.4). Όπως διαπιστώνεται, θεσμικά δίνεται προτεραιότητα στις ευάλωτες ομάδες του πληθυσμού.

Ωστόσο, δύο έρευνες (Βεργίδης, 2004 και Λανδρίτση, 2007) έχουν δείξει ότι οι εκπαιδευόμενοι των ΣΔΕ προς το παρόν δεν είναι περιθωριοποιημένοι ούτε ανήκουν στις κοινωνικά ευάλωτες ομάδες του πληθυσμού.

Όπως διαπιστώθηκε, «από το δίαυλο ενημέρωσης των εκπαιδευόμενων για τη λειτουργία ΣΔΕ στην περιοχή τους προκύπτει ότι στην πλειονότητά τους δεν είναι περιθωριοποιημένοι... Επιπροσθέτως, οι προσδοκίες των εκπαιδευόμενων επίσης δεν δείχνουν άτομα περιθωριοποιημένα και κοινωνικά αποκλεισμένα...» (Βεργίδης 2004: 398-399).

Από την ανάλυση των ερευνητικών δεδομένων προέκυψε ένα βασικό ερώτημα, αποφασιστικής σημασίας για τον προσανατολισμό της εκπαιδευτικής παρέμβασης των ΣΔΕ: «Χρειάζεται... να αναρωτηθούμε μήπως στην προσφορά νέων εκπαιδευτικών ευκαιριών ανταποκρίνονται κυρίως αυτοί που έχουν ήδη την προδιάθεση και τις προϋποθέσεις. Μήπως, λοιπόν, οι εκπαιδευόμενοι δεν ανήκουν στον πληθυσμό-στόχο, όπως ορίζεται από την Ευρωπαϊκή Ένωση και τις ελληνικές εκπαιδευτικές αρχές;» (Βεργίδης 2004: 399).

Η έρευνα της Λανδρίτση απαντά με σαφήνεια σε αυτό το ερώτημα: «Καταλήξαμε στο συμπέρασμα ότι οι εκπαιδευόμενοι των ΣΔΕ έχουν ένα δίκτυο μόνιμων κοινωνικών σχέσεων, χρήσιμοι να τους υποδείξει διαφοροποιημένες δυνατότητες επιλογών. Η ενημέρωση των εκπαιδευόμενων για την ύπαρξη και τη λειτουργία των ΣΔΕ οφείλεται κατά κύριο λόγο στο κοινωνικό κεφάλαιο που διαθέτουν... Οι εκπαιδευόμενοι δεν προκύπτει να είναι κοινωνικά αποκλεισμένοι...» (Λανδρίτση 2006: 109-110).

Θα πρέπει, βέβαια, να σημειώσουμε ότι τα τρία ΣΔΕ που λειτουργούν σε δικαστικές φυλακές εντάσσονται στη στρατηγική της κοινωνικής και επαγγελματικής ένταξης και της αντιμετώπισης του αποκλεισμού, όπως έχει δείχτει και ερευνητικά (βλ. Βεργίδης, Ασημάκη και Τζιντζίδης 2007).

Προς επίρρωση των παραπάνω, σημειώνουμε ότι την εκπαιδευτική περίοδο 2006-2007 (πηγή: ΓΓΕΕ) από τους 3.378 συνολικά εκπαιδευόμενους των ΣΔΕ, η πλειονότητα είναι εργαζόμενοι (2.076 εκπαιδευόμενοι, ποσοστό 61,46%), ενώ άνεργοι είναι οι 722 (ποσοστό 21,37%), ασχολούμενοι με οικιακά οι 278. Επίσης, φοιτούν 48 συνταξιούχοι και 254 μη απασχολούμενοι. Συνεπώς, η πλειονότητα των εκπαιδευόμενων των ΣΔΕ δεν είναι κοινωνικά αποκλεισμένοι, δεδομένου ότι είναι ήδη ενταγμένοι στον κοινωνικό ιστό και είναι εργαζόμενοι. Προσθέτουμε ότι, σύμφωνα με τα στοιχεία της ΓΓΕΕ (2006), το ποσοστό των ανέργων εκπαιδευόμενων μειώθηκε από 30,9% το 2003-04 σε 21,37% το 2006-07. Αντίθετα, αυξήθηκε το ποσοστό των εκπαιδευόμενων από ευάλωτες κοινωνικές ομάδες.

Ειδικότερα, σύμφωνα με τα στοιχεία και την κατάταξη της

ΓΓΕΕ (Μάιος 2007), από τους 3.378 συνολικά εκπαιδευόμενους, σε ευάλωτες ομάδες πληθυσμού εντάσσονται 48 μετανάστες, 59 παλιννοστούντες, 32 τσιγγάνοι, 262 μουσουλμάνοι, 202 φυλακισμένοι και 19 ΑΜΕΑ. Το συνολικό ποσοστό των εκπαιδευομένων των ΣΔΕ που ανήκουν σε ευάλωτες ομάδες είναι 18,42%. Στα ΣΔΕ που λειτουργούν εκτός φυλακών το ποσοστό εκπαιδευομένων από ευάλωτες κοινωνικές ομάδες περιορίζεται στο 12,44%. Επομένως, μόνο για ένα μικρό μέρος των εκπαιδευομένων στα ΣΔΕ μπορεί να υποστηριχθεί ότι απειλούνται με κοινωνικό αποκλεισμό. Η μεγάλη πλειονότητά τους (το 87,56% του συνόλου, ή το 81,58%, αν συνυπολογίσουμε και τους κρατούμενους) δεν μπορεί να θεωρηθεί ότι ανήκουν σε ευάλωτες ομάδες.

Συνεπώς, από τα ερευνητικά δεδομένα και τα στοιχεία της ΓΓΕΕ προκύπτει ότι τα ΣΔΕ, με την εξαίρεση των ΣΔΕ που λειτουργούν σε σωφρονιστικά καταστήματα, δεν εντάσσονται στη στρατηγική της κοινωνικο-επαγγελματικής ένταξης και της αντιμετώπισης του αποκλεισμού.

Η στρατηγική της ολοκληρωμένης τοπικής ανάπτυξης μπορεί να θεωρηθεί ιδιότυπος με βασικό χαρακτηριστικό του τη σύνδεση της εκπαίδευσης ενηλίκων με ευρύτερες τοπικές αναπτυξιακές πρωτοβουλίες.

Ειδικότερα, «η στρατηγική της ολοκληρωμένης τοπικής ανάπτυξης στοχεύει στην οργάνωση αναπτυξιακών πρωτοβουλιών σε τοπικό επίπεδο, με την υποστήριξη προγραμμάτων εκπαίδευσης ενηλίκων. Έτσι, η κατάρτιση [και γενικότερα η εκπαίδευση ενηλίκων] εντάσσεται σε ένα ευρύτερο σχέδιο, συνδυάζεται με άλλες κατάλληλες δράσεις και δεν αποτελεί ένα τμήμα μάθησης χωρίς συνέχεια» (Βεργίδης 1999: 72-73).

Όπως θα δείξουμε στη συνέχεια, οι διευθυντές των ΣΔΕ παίρνουν πρωτοβουλίες για την ανάπτυξη δικτύου συνεργασιών με την τοπική κοινωνία (οι οποίες υπαγορεύονται από το θεσμικό πλαίσιο των ΣΔΕ για συνεργασία με την τοπική κοινωνία) που, όμως, εκδηλώνονται από τη μια μόνο πλευρά: τα ΣΔΕ και τους διευθυντές τους. Οι όποιες συνεργασίες δεν έχουν ως αφετηρία την τοπική κοινωνία, αλλά τα ΣΔΕ. Απουσιάζει, συνεπώς, η ύπαρξη ενός ευρύτερου σχετικού σχεδίου από την πλευρά της τοπικής κοινωνίας, που θα συνδύαζε κατάλληλες αναπτυξιακές δραστηριότητες: εκπαιδευτικές, πολιτιστικές, παραγωγικές, πολιτικές.

Συνεπώς, τα ΣΔΕ δεν μπορούν να ενταχθούν στη στρατηγική της ολοκληρωμένης τοπικής ανάπτυξης.

2. Η ΣΤΡΑΤΗΓΙΚΗ ΤΗΣ ΣΥΜΠΛΗΡΩΜΑΤΙΚΗΣ ΕΚΠΑΙΔΕΥΣΗΣ ΚΑΙ ΚΑΤΑΡΤΙΣΗΣ

Θεσμικοί στόχοι των ΣΔΕ είναι, μεταξύ άλλων, η ολοκλήρωση της υποχρεωτικής εκπαίδευσης από πολίτες 18 ετών και άνω και η επανασύνδεσή τους με τα συστήματα εκπαίδευσης και κατάρτισης. Σημειώνουμε ότι από τους σχεδιαστές του προγράμματος των ΣΔΕ σε επίπεδο Ευρωπαϊκής Ένωσης προτάθηκε η ομάδα στόχος να έχει ως μικρότερο ηλικιακό όριο, την ηλικία αποφοίτησης από το τυπικό εκπαιδευτικό σύστημα. Για να μη δημιουργηθούν «παράλληλα» σχολεία και για να μην υπο-

βαθμιστεί ο υποχρεωτικός χαρακτήρας της τυπικής εκπαίδευσης, αποφασίστηκε να μην γίνονται δεκτοί στα ΣΔΕ εκπαιδευόμενοι για τους οποίους είναι υποχρεωτική η παρακολούθηση του τυπικού σχολείου. Δεν τέθηκε ανώτερο ηλικιακό όριο, αν και η κοινή πρακτική στα ΣΔΕ των άλλων χωρών της Ευρώπης είναι να μην ξεπερνιέται το όριο των 24 ετών, με εξαίρεση την Ελλάδα, «...όπου οι προσπάθειες να γεφυρωθούν η “δεύτερη ευκαιρία” και η “εκπαίδευση ενηλίκων” έχουν οδηγήσει σε ένα υψηλότερο ανώτερο ηλικιακό όριο» (ΕΚ 2001:6).

Σύμφωνα με την Υ.Α. για την οργάνωση και τη λειτουργία των ΣΔΕ:

«Σκοπός των Σχολείων Δεύτερης Ευκαιρίας είναι η προσωπική και κοινωνική ανάπτυξη των εκπαιδευομένων, καθώς επίσης και η αύξηση των δυνατοτήτων απασχόλησής τους. Ειδικότερα, στόχοι των ΣΔΕ είναι:

α) η ολοκλήρωση της υποχρεωτικής εκπαίδευσης νέων 18 ετών και άνω,

β) η επανασύνδεση των εκπαιδευομένων με την εκπαίδευση και τα συστήματα κατάρτισης...» (Υ.Α. 2373/2003, άρθρο 1.2).

Συνεπώς, τα ΣΔΕ είναι «... φορείς τυπικής εκπαίδευσης ενηλίκων, δεδομένου ότι επεκτείνουν ή αντικαθιστούν την αρχική εκπαίδευση... και απευθύνονται σε άτομα τα οποία θεωρούνται ενήλικα από την κοινωνία» (Κόκκος 2005: 45). Είναι σαφές ότι, τόσο σε επίπεδο ρητορικής όσο και θεσμοθετημένων στόχων, τα ΣΔΕ μπορούν να ενταχθούν στη στρατηγική της συμπληρωματικής εκπαίδευσης και κατάρτισης.

Προς την κατεύθυνση αυτή συνηγορούν τα δεδομένα δύο ερευνών που πραγματοποιήθηκαν με το ίδιο ερωτηματολόγιο σε εκπαιδευομένους των ΣΔΕ σε διαφορετικές περιόδους: η πρώτη (Βεργίδης 2004) πραγματοποιήθηκε κατά την πειραματική φάση λειτουργίας των ΣΔΕ (σχολικά έτη 2000/03, και ειδικότερα το 2002/03) με δείγμα τους εκπαιδευομένους των πέντε ΣΔΕ που λειτουργούσαν εκείνη τη χρονιά. Η δεύτερη (Λανδρίτση 2007) πραγματοποιήθηκε μετά την επέκταση του θεσμού, το σχολικό έτος 2005/06, με δείγμα τους εκπαιδευομένους των ΣΔΕ της Περιφέρειας Δυτικής Ελλάδας (Πάτρα, Πύργος, Αργίριο).

Από τα στοιχεία του Πίνακα Ι διαπιστώνουμε ότι, όπως είναι αναμενόμενο, ένα πολύ σημαντικό ποσοστό των εκπαιδευομένων στα ΣΔΕ στοχεύει ρητά στην απόκτηση απολυτηρίου γυμνασίου. Η φοίτηση στα ΣΔΕ δημιουργεί και την προσδοκία συνέχισης των σπουδών. Συγκεκριμένα, το σχολικό έτος 2002/03 ένα αρκετά υψηλό ποσοστό (39,17%) του συνόλου των εκπαιδευομένων επιθυμεί να συνεχίσει τις σπουδές του σε άλλους εκπαιδευτικούς φορείς. Ειδικότερα, περίπου ένας στους τρεις, (ποσοστό 31,53 %) έχουν την προσδοκία να συνεχίσουν σπουδές στην Τεχνική και Επαγγελματική Εκπαίδευση και στην Κατάρτιση, αισθητά λιγότεροι στο Ενιαίο Λύκειο (7%), ενώ μερικοί –πολύ λίγοι– έχουν την προσδοκία να συνεχίσουν και σε ΑΕΙ (ποσοστό 0,64%).

Από τα δεδομένα του 2005/06, προκύπτει ότι το ποσοστό των εκπαιδευομένων που έχουν την προσδοκία να συνεχίσουν τις σπουδές τους είναι επίσης υψηλό (27,09 %), αλλά σαφώς

Πίνακας 1

Οι προσδοκίες των εκπαιδευομένων σε ΣΔΕ αναφορικά με την απόκτηση απολυτηρίου γυμνασίου και τη συνέχιση των σπουδών τους.

Σχολικό έτος 2002/2003 (στα πέντε ΣΔΕ της πειραματικής φάσης).		Σχολικό έτος 2005/2006 (στο σύνολο των τριών ΣΔΕ της Περιφέρειας Δυτικής Ελλάδας).	
ΚΑΤΗΓΟΡΙΑ ΑΠΑΝΤΗΣΕΩΝ	ΠΟΣΟΣΤΟ (%) ΕΚΠΑΙΔΕΥΟΜΕΝΩΝ	ΚΑΤΗΓΟΡΙΑ ΑΠΑΝΤΗΣΕΩΝ	ΠΟΣΟΣΤΟ (%) ΕΚΠΑΙΔΕΥΟΜΕΝΩΝ
Απόκτηση απολυτηρίου γυμνασίου	28,03	Απόκτηση απολυτηρίου γυμνασίου	21,18
Συνέχιση των σπουδών σε λύκειο	7	Συνέχιση των σπουδών σε λύκειο	3,94
Συνέχιση των σπουδών σε ΤΕΕ	28,98	Συνέχιση των σπουδών σε ΤΕΕ	5,91
Συνέχιση των σπουδών σε ΟΑΕΔ	0,96	Συνέχιση των σπουδών σε ΟΑΕΔ	1,97
Συνέχιση των σπουδών σε ΙΕΚ	1,59	Συνέχιση σπουδών γενικά	15,27
Συνέχιση των σπουδών σε ΑΕΙ	0,64		
Σύνολο εκπαιδευομένων (αριθμ.)	329	Σύνολο εκπαιδευομένων (αριθμ.)	203

* Επεξεργασία των δεδομένων των δύο ερευνών (Βεργίδης 2004: 295, Λανδρίτση 2007: 94).

μικρότερο από το αντίστοιχο του 2002/03 (39,17%). Η σύγκριση των επιμέρους προσδοκιών δεν είναι εύκολη, καθώς στην περίπτωση των στοιχείων του 2005/06 υπάρχει μια υποκατηγορία (συνέχιση σπουδών γενικά), η οποία απουσιάζει από τα δεδομένα του 2002/03, με ποσοστό 15,27%. Ωστόσο, μπορούμε να διακρίνουμε έναν υποδιπλασιασμό της ρητής προσδοκίας για συνέχιση των σπουδών στο Ενιαίο Λύκειο (3,94% έναντι 7%), μια σημαντικότερη μείωση της ρητής προσδοκίας για συνέχιση των σπουδών στην Τεχνική και Επαγγελματική Εκπαίδευση και την Κατάρτιση, η οποία συνολικά εκφράζεται με ένα ποσοστό 7,88 % έναντι 31,53 % το 2002/03. Ειδικότερα, η μεγαλύτερη μείωση παρατηρείται στην προσδοκία για συνέχιση των σπουδών στα ΤΕΕ (5,91% το 2005/06 έναντι 28,98 % το 2002/03).

Από τη συγκριτική μελέτη των δύο αυτών ερευνών μπορούμε να συνάγουμε το συμπέρασμα ότι οι εκπαιδευόμενοι προσδοκούν, μετά την αποφοίτησή τους από τα ΣΔΕ, να συνεχίσουν τις σπουδές τους, με μια τάση μείωσης του ποσοστού. Η επαγγελματική εκπαίδευση και κατάρτιση είναι η κυριότερη ρητή προσδοκία τους για τη συνέχιση των σπουδών τους, με το αντίστοιχο ποσοστό να μειώνεται σε αρκετό βαθμό. Το Ενιαίο Λύκειο εμφανίζεται ως προσδοκία για ένα μικρό ποσοστό των εκπαιδευομένων, το οποίο τείνει μειούμενο. Καταληκτικά, σημειώνουμε ότι τα πορίσματα των δύο αυτών ερευνών επιβεβαιώνουν ότι τα ΣΔΕ εντάσσονται στη στρατηγική της συμπληρωματικής εκπαίδευσης και κατάρτισης, τόσο θεσμικά –εφόσον ο τίτλος των ΣΔΕ είναι ισότιμος με το απολυτήριο γυμνασίου– όσο και με κριτήριο την ένταξη των εκπαιδευομένων στο σύστημα εκπαίδευσης και κατάρτισης. Φαίνεται, επίσης, ότι οι εκπαιδευόμενοι της πειραματικής φάσης των ΣΔΕ εκδηλώνουν σαφώς σε μεγαλύτερο ποσοστό την προσδοκία συνέχισης των σπουδών τους, ιδιαίτερα στην Τεχνική και Επαγγελματική Εκπαίδευση και Κατάρτιση, σε σχέση με τους εκπαιδευόμενους του έτους 2005/06, όταν ο θεσμός πλέον έχει επεκταθεί.

3. Η ΣΤΡΑΤΗΓΙΚΗ ΤΗΣ ΠΡΟΣΩΠΙΚΗΣ ΚΑΙ ΚΟΙΝΩΝΙΚΟ-ΠΟΛΙΤΙΣΤΙΚΗΣ ΑΝΑΠΤΥΞΗΣ

Η βασική αρχή της στρατηγικής για την προσωπική, κοινωνική και πολιτιστική ανάπτυξη είναι η παραδοχή ότι η γνώση και η ανάπτυξη δεξιοτήτων/ικανοτήτων αποτελούν προϋπόθεση για την ανάπτυξη της προσωπικότητας και την ενεργητική συμμετοχή του πολίτη στην κοινωνική και πολιτιστική ζωή. Οι κυριότεροι επιμέρους στόχοι της είναι:

- Η ανάπτυξη της προσωπικότητας του ανθρώπου μέσα στις ραγδαίες διεθνείς κοινωνικο-οικονομικές, επιστημονικές και τεχνολογικές εξελίξεις
- Η ανάπτυξη της συμμετοχής των πολιτών στα δρώμενα που τους αφορούν
- Η συμβολή στην αντιμετώπιση προσωπικών, οικογενειακών και κοινωνικών προβλημάτων
- Η δημιουργική αξιοποίηση του ελεύθερου χρόνου
- Η συμμετοχή στη δημιουργία πολιτιστικών αγαθών
- Η συμβολή στην ισόρροπη κοινωνική πρόοδο και στην αντιμετώπιση των κάθε μορφής διακρίσεων και ανισοτήτων (Βεργίδης 2005: 108).

Οι παραπάνω παράμετροι εναρμονίζονται με τη φιλοσοφία των ΣΔΕ, αφού ανάμεσα στις βασικές αρχές και τα χαρακτηριστικά των ΣΔΕ συγκαταλέγονται και τα εξής:

«Τα ΣΔΕ:

– καλλιεργούν κοινωνικές δεξιότητες και βοηθούν τους εκπαιδευόμενους να διαμορφώνουν θετικές στάσεις ως ενεργοί πολίτες και μέλη της κοινωνίας σε τοπικό, εθνικό και υπερεθνικό επίπεδο και

– διαμορφώνουν ένα ευέλικτο πρόγραμμα σπουδών ώστε να αξιοποιούνται όλοι οι κοινωνικοί χώροι στους οποίους υπάρχει γνώση και συσσωρευμένη εμπειρία (χώροι εργασίας, κοινωνικής

συνάθροισης, καλλιτεχνικής δημιουργίας, πολιτιστικών εκδηλώσεων κ.ά.)» (Υ.Α. 2373/2003, άρθρο 3).

Όπως τονίζεται στην ίδια Υ.Α.:

«Τα ΣΔΕ αποσκοπούν και σε άλλους γραμματισμούς, όπως ο επιστημονικός γραμματισμός, ο κοινωνικός γραμματισμός, στον οποίον εντάσσεται η Ευρωπαϊκή διάσταση και η κοινωνία των πολιτών, η αντιρατσιστική ευαισθητοποίηση των εκπαιδευομένων, η ευαισθητοποίηση, τέλος, απέναντι στα κοινωνικά προβλήματα.

Προβλέπονται, επίσης, δραστηριότητες που σχετίζονται με την ελεύθερη έκφραση των εκπαιδευομένων μέσω των τεχνών και του αθλητισμού. Ανώτερος στόχος η ποιοτική διαχείριση του ελεύθερου χρόνου των εκπαιδευομένων» (Υ.Α. 2373/2003, άρθρο 7.2).

Θα πρέπει να τονιστεί επίσης ότι η προσωπική και κοινωνική ανάπτυξη των εκπαιδευομένων είναι ένας βασικός σκοπός των ΣΔΕ:

«Σκοπός των Σχολείων Δεύτερης Ευκαιρίας είναι η προσωπική και κοινωνική ανάπτυξη των εκπαιδευομένων...» (Υ.Α. 2373/2003, άρθρο 1.2).

Γίνεται σαφές ότι, τουλάχιστον σε επίπεδο ρητορικής, θεσμικών στόχων και θεσμοθετημένων αρχών, τα ΣΔΕ εντάσσονται στη στρατηγική της προσωπικής και κοινωνικο-πολιτιστικής ανάπτυξης.

Ένα πολύ σημαντικό μέσο για την κοινωνικο-πολιτιστική ανάπτυξη είναι η δημιουργία δικτύων συνεργασίας με την τοπική κοινωνία, η οποία αποτελεί μία από τις προγραμματικές αρχές των ΣΔΕ. Σύμφωνα με το σχεδιασμό (ΕΚ 2001: 6), οι ιδιαιτερότητες κάθε σχολείου πρέπει να εξαρτώνται σε μεγάλο βαθμό από τις τοπικές και εθνικές συνθήκες, αλλά κάποια γενικά χαρακτηριστικά θεωρούνται πολύ σημαντικά. Το κυριότερο που αναφέρεται είναι η ανάπτυξη σταθερής συνεργασίας με τις τοπικές αρχές, τις κοινωνικές υπηρεσίες, τις οργανώσεις και τον ιδιωτικό τομέα. Η προτεινόμενη συνεργασία με τον ιδιωτικό τομέα συνδέεται με την προοπτική προσφοράς πιθανών θέσεων κατάρτισης και εργασίας στους αποφοίτους των ΣΔΕ.

Η βασική αυτή παράμετρος της συνεργασίας με την τοπική κοινωνία έχει τονιστεί με ενάργεια στο θεσμικό πλαίσιο λειτουργίας των ΣΔΕ στην Ελλάδα

«Στο πλαίσιο των παραπάνω αρχών τα ΣΔΕ: α) συμπράττουν και επιδιώκουν να συνεργάζονται με όλους τους σχετικούς κοινωνικούς φορείς, τόσο για την ευαισθητοποίηση των κοινωνικών ομάδων στις οποίες απευθύνεται το πρόγραμμα των σχολείων όσο και στην υλοποίηση του προγράμματος σπουδών». (Υ.Α. 2373/2003, άρθρο 3).

Επιπροσθέτως, ο νομοθέτης κρίνει απαραίτητο να αφιερώσει ένα ολόκληρο άρθρο στο ζήτημα αυτό. Συγκεκριμένα στην ίδια Υ.Α. (άρθρο 13) τονίζεται ότι: «Η δημιουργία δικτύων συνεργασίας μεταξύ Τοπικής Αυτοδιοίκησης, κοινωνικών φορέων και επιχειρηματικού κόσμου για τη στήριξη του σκοπού και της λειτουργίας των σχολείων, είναι απαραίτητη για να επιτευχθεί ο σκοπός των ΣΔΕ που είναι η κοινωνική ένταξη και ανέλιξη των εκπαιδευομένων».

Υπεύθυνος για την ανάπτυξη σχέσεων με την τοπική κοινωνία και την ανάπτυξη δικτύων συνεργασίας ορίζεται ο διευθυντής του ΣΔΕ, ο οποίος «Έχει την ευθύνη για τις σχέσεις και τις συνεργασίες με τους τοπικούς φορείς για την προώθηση των στόχων του σχολείου» (Υ.Α. 2373/2003, άρθρο 4, 1β).

Στη συνέχεια θα παρουσιαστούν τα αποτελέσματα έρευνας για τη συμβολή των διευθυντών στην ανάπτυξη συνεργασιών των ΣΔΕ με φορείς της τοπικής κοινωνίας στην οποία λειτουργούν. Σημειώνουμε ότι ο διευθυντής ορίζεται ως υπεύθυνος για την υλοποίηση της εκπαιδευτικής πολιτικής του ΙΔΕΚΕ (Υ.Α. 2373/2003, άρθρο 4.1.α), στο επίπεδο του σχολείου του.

4. Η ΔΙΕΡΕΥΝΗΣΗ ΤΗΣ ΣΥΜΒΟΛΗΣ ΤΩΝ ΔΙΕΥΘΥΝΤΩΝ ΣΤΗ ΣΥΝΔΕΣΗ ΤΩΝ ΣΔΕ ΜΕ ΤΟΠΙΚΟΥΣ ΦΟΡΕΙΣ

Η έρευνα πραγματοποιήθηκε το 2004/05 σε επιλεγμένο δείγμα με εστιασμένες συνεντεύξεις² σε διευθυντές/τριες 18 ΣΔΕ. Τη χρονιά που πραγματοποιήθηκε η έρευνα στην Ελλάδα λειτουργούσαν 32 ΣΔΕ. Καθώς, όμως, τα 14 από αυτά λειτουργούσαν για πρώτη φορά, κρίθηκε ότι δεν θα βοηθούσε την έρευνα η μελέτη των απόψεων των διευθυντών/τριών αυτών των σχολείων, γιατί το Δεκέμβριο που πάρθηκαν οι συνεντεύξεις, θεωρήθηκε ότι δεν είχαν προλάβει να επιλύσουν τα αναπόφευκτα οργανωτικά προβλήματα και να εγκλιματιστούν στο περιβάλλον και στη λειτουργία των ΣΔΕ, πόσο μάλλον να διαμορφώσουν άποψη για το νέο τους ρόλο.

Σε ορισμένα από αυτά τα 18 σχολεία είχαν οριστεί καινούριοι διευθυντές/τριες, αλλά είτε ήταν προηγουμένως εκπαιδευτικοί στα συγκεκριμένα ΣΔΕ, οπότε γνώριζαν τον τρόπο λειτουργίας του σχολείου τους, είτε εργάζονταν για πρώτη φορά στο χώρο των ΣΔΕ, αλλά σε σχολεία που είχαν διανύσει ήδη μια πορεία στο χρόνο και συνεπώς υπήρχε ένα υποστηρικτικό πλαίσιο (επιστημονικός υπεύθυνος, σύμβουλοι, εκπαιδευτικοί) με εμπειρία τέτοια, που τους βοηθούσε να εγκλιματιστούν πολύ πιο γρήγορα και αποτελεσματικά στο νέο τους ρόλο.

Το ερώτημα στο οποίο κλήθηκαν να απαντήσουν οι διευθυντές και οι διευθύντριες των ΣΔΕ ήταν: «Ποιες σχέσεις και συνεργασίες αναλαμβάνετε για να υλοποιήσετε την σύνδεση με την τοπική κοινωνία;».

Μετά από ανάλυση περιεχομένου των συνεντεύξεων καταλήξαμε (Πίνακας 2) στις εξής κατηγορίες:

2 Η έρευνα πραγματοποιήθηκε με εστιασμένες συνεντεύξεις, δεδομένου ότι το ζητούμενο ήταν η σε βάθος κατανόηση πτυχών μιας εμπειρίας που ήταν ήδη γνωστή στους συμμετέχοντες στην έρευνα (Cohen L. και Manion L. 1997: 399).

Πίνακας 2

Σχέσεις και συνεργασίες των ΣΔΕ με την τοπική κοινωνία σύμφωνα με τους διευθυντές/τριες

ΚΑΤΗΓΟΡΙΕΣ	ΑΡΙΘΜΟΣ ΑΝΑΦΟΡΩΝ
1. ΘΕΤΙΚΗ ΣΧΕΣΗ ΜΕ ΔΗΜΟ	18
2. ΠΡΟΒΛΗΜΑΤΙΚΗ ΣΧΕΣΗ ΜΕ ΔΗΜΟ	4
3. ΘΕΤΙΚΗ ΣΧΕΣΗ ΜΕ ΝΟΜΑΡΧΙΑ	8
4. ΠΡΟΒΛΗΜΑΤΙΚΗ ΣΧΕΣΗ ΜΕ ΝΟΜΑΡΧΙΑ	4
5. ΕΠΑΦΕΣ ΜΕ ΕΠΙΧΕΙΡΗΣΕΙΣ, ΕΠΑΓΓΕΛΜΑΤΙΚΟΥΣ ΦΟΡΕΙΣ, ΦΟΡΕΙΣ ΕΠΑΓΓΕΛΜΑΤΙΚΟΥ ΠΡΟΣΑΝΑΤΟΛΙΣΜΟΥ ΚΑΙ ΠΡΟΩΘΗΣΗΣ ΤΗΣ ΑΠΑΣΧΟΛΗΣΗΣ	8
6. ΕΠΑΦΕΣ ΜΕ ΦΟΡΕΙΣ ΥΓΕΙΑΣ ΚΑΙ ΚΟΙΝΩΝΙΚΗΣ ΠΡΟΝΟΙΑΣ	9
7. ΣΥΝΕΡΓΑΣΙΑ ΜΕ ΤΡΙΤΟΒΑΘΜΙΑ ΕΚΠΑΙΔΕΥΣΗ	2
8. ΣΥΝΕΡΓΑΣΙΕΣ ΜΕ ΜΟΡΦΩΤΙΚΟΥΣ ΦΟΡΕΙΣ ΤΗΣ ΤΟΠΙΚΗΣ ΚΟΙΝΩΝΙΑΣ	12

N = 18

Σημ.: οι διευθυντές/τριες ανέφεραν περισσότερες από μία κατηγορίες και υποκατηγορίες

Από τα στοιχεία του Πίνακα 2 προκύπτει ότι επαφές, σε μεγαλύτερο ή μικρότερο βαθμό κατά περίπτωση, ανέπτυξαν όλοι οι διευθυντές των 18 ΣΔΕ με το δήμο, ενώ μόνο 8 διευθυντές ανέπτυξαν επαφές με τη νομαρχία. Στο δίκτυο των συνεργασιών συμπεριλαμβάνονται, επίσης, φορείς υγείας και κοινωνικής πρόνοιας, ιδρύματα τριτοβάθμιας εκπαίδευσης, επιχειρήσεις και φορείς επαγγελματικού προσανατολισμού και προώθησης της απασχόλησης, Μ.Μ.Ε. κ.λπ. Όπως διαπιστώνεται από τα παραπάνω, οι διευθυντές/τριες των ΣΔΕ αναπτύσσουν κυρίως θετική σχέση με τον α' βαθμό τοπικής αυτοδιοίκησης. Αυτή παίρνει διάφορες μορφές:

α. Οικονομική στήριξη.

Όπως δηλώνει χαρακτηριστικά ένας διευθυντής: «Ας ξεκινήσουμε από το δήμο. Δεν ξέρω για τους άλλους διευθυντές, αλλά η δική μου συνεργασία με το δήμο είναι άψογη από την πρώτη μέρα που πήγα και συνάντησα το δήμο. Σα ΣΔΕ, ό,τι χρειαστήκαμε, όπου χρειάστηκε να παρέμβει, μας βοήθησαν πάρα πολύ οικονομικά» (Δ/ΝΤΗΣ 10).

Την ίδια συνεργασία αναφέρουν 3 διευθυντές.

β. Στήριξη από το δήμο σε εκδηλώσεις του σχολείου
Αναφέρεται από το 1/3 των διευθυντών/τριών.

γ. Ένταξη του σχολείου σε προγράμματα του δήμου.

δ. Στήριξη στο κτιριακό και σε υλικοτεχνική υποδομή.

ε. Προσκλήσεις σε εκδηλώσεις του δήμου.

στ. Συμβολή του δήμου στην προσέλκυση εκπαιδευομένων.

Οι δυνατότητες του δήμου στην επικοινωνία με τους πολίτες φαίνονται από την παρακάτω αναφορά. «Όταν είδα και δεν έρχονταν εκπαιδευόμενοι, πήρα το δήμο ένα τηλέφωνο στείλατε εκπαιδευόμενους, κλείνει το σχολείο. Είχα βέβαια 28, αλλά υπάρχει και η διαρροή. Έφτασα τους 45 και μου έρχονται ακόμα. Τους κρατάω τις αιτήσεις για του χρόνου» (Δ/ΝΤΡΙΑ 9).

Οι διευθυντές αναφέρουν τρεις κατηγορίες δυσχερειών στη σχέση με το δήμο.

α. Έλλειψη οικονομικής στήριξης σε πολιτιστική εκδήλωση.

Ο διευθυντής δεν θέτει μόνο οικονομικό ζήτημα. Διευκρινίζει: «Ο δήμος έχει μία αίθουσα προβολής, σινεμά. Προβαλλόταν κάποιο έργο και όταν ζητήσαμε να σχολείο να πάμε τους μαθητές, μας είπαν ότι σαφώς θα υπάρχει μία έκπτωση

και θα πληρώσουν από την τσέπη τους. Θεωρώ ότι εκεί θα μπορούσε ο δήμος να, έτσι, να βάλει όλο το εισιτήριο, να φανεί και ότι ο δήμος στα άτομα αυτά αναγνωρίζει και συμπαρίσταται» (Δ/ΝΤΗΣ 6).

β. Αδυναμία επίλυσης του κτιριακού προβλήματος.

Το κτιριακό πρόβλημα συνδέεται με τη «δυσκίνησία» του δήμου: «Ο δήμος (...) είναι ένας δήμος που τα σχολεία του είναι όλα πρωινά, έχει αρκετά σχολεία, καλά σχολεία, σε κτίρια, αλλά πολύ δυσκίνητος» (Δ/ΝΤΡΙΑ 11).

γ. Δυσκολία που έχει ο δήμος να χρηματοδοτήσει κάποιες μετακινήσεις εκπαιδευομένων.

Οι περιπτώσεις αυτές σχετίζονται με γενικότερα προβλήματα και συγκεκριμένες αδυναμίες του δήμου. Οι δήμοι δεν μπορούν να ανταποκριθούν σε όλα τα αιτήματα των διευθυντών/τριών, ιδιαίτερα όταν αυτά απαιτούν χρήματα.

Με τη νομαρχία είναι μάλλον περιορισμένη η ανάπτυξη συνεργασιών (αναφέρονται 8 συνεργασίες). Από ορισμένες νομαρχίες παρέχεται οικονομική στήριξη και συνεργασία γενικά. Παρέχεται στήριξη από τη νομαρχία σε υλικοτεχνική υποδομή σε μία περίπτωση και στις μετακινήσεις των εκπαιδευομένων του σχολείου σε μία άλλη. Όπως δηλώνει ένας διευθυντής: «Έχουμε εξασφαλίσει σε συνεργασία με τη Νομαρχία, έχουμε εξασφαλίσει τη δωρεάν μετακίνηση των με υπεραστικά μετακινούμενων και μισό αντίτιμο της αστικής μετακίνησης» (Δ/ΝΤΗΣ 4). Η νομαρχία προσκαλεί σε εκδηλώσεις της το σχολείο, αλλά και παρίσταται σε εκδηλώσεις του σχολείου.

Τέλος, μια πολύ ενδιαφέρουσα συνεργασία είναι αυτή που αναφέρει ένας διευθυντής: «Ένα άλλο είναι ότι έχουμε προσαπλήσει να κάνουμε μια σύμπραξη με την Νομαρχιακή Επιχείρηση Ανάπτυξης και είμαστε σε ένα πρόγραμμα που αν εγκριθεί θα κάνουμε εταιρικό, θα κάνουμε σύμπραξη, ένα πρόγραμμα στο EQUAL για την επιχειρηματικότητα» (Δ/ΝΤΗΣ 3).

Διαπιστώνουμε ότι οι συνεργασίες που αναπτύσσονται με τη νομαρχία είναι πιο περιορισμένες σε αριθμό συγκριτικά με αυτές που αναπτύσσονται με το δήμο (αναφέρονται 8, έναντι 18). Ορισμένες, όπως το πρόγραμμα επιχειρηματικότητας με την Αναπτυξιακή Επιχείρηση της νομαρχίας, είναι πολύ ουσιαστικές και καινοτόμες. Υλοποιείται, λοιπόν, έστω και σε μικρότερο βαθμό σε σχέση με την επαφή με το δήμο, η εκπαιδευτική πολιτική των ΣΔΕ, που προβλέπει προγραμματικά ανάπτυξη δικτύου σχέσεων με την τοπική κοινωνία.

Σε 4 περιπτώσεις η σχέση με τη νομαρχία είναι προβληματική, κυρίως επειδή δεν μπορεί η νομαρχία να καλύψει οικονομικά αιτήματα των ΣΔΕ. Ένας διευθυντής λέει χαρακτηριστικά: «Αλλά, εκεί που ζήτησα στα οικονομικά, μου λέει ο Νομάρχης δε μπορώ» (Δ/ΝΤΗΣ 12).

Δεδομένου ότι ένας από τους στόχους των ΣΔΕ είναι και η αύξηση των δυνατοτήτων απασχόλησης των εκπαιδευομένων, ιδιαίτερο ενδιαφέρον παρουσιάζει η σημαντική ανάπτυξη δραστηριοτήτων και συνεργασιών με επιχειρήσεις, επαγγελματικούς φορείς και φορείς επαγγελματικού προσανατολισμού και προώθησης της απασχόλησης, η οποία αναφέρεται από 8 διευθυντές. Συγκεκριμένα, οι 4 από αυτές αφορούν επαγγελματικούς φορείς και φορείς επαγγελματικού προσανατολισμού, όπως χαρακτηριστικά προκύπτει

από την ακόλουθη αναφορά: «Η αλήθεια είναι ότι η βοήθεια δίνεται απλόχερα και από τον ΟΑΕΔ και από το ΙΚΑ και ακόμα από συνδέσμους επιχειρηματιών, οι οποίοι μας στέλνουν και έντυπα και δέχονται ευχαρίστως εκπαιδευμένους, έτσι ώστε να γνωρίσουν την επιχείρησή τους, πώς δουλεύει, τι ανάγκες έχει και να προσανατολιστούν κάποιοι από αυτούς και επαγγελματικά» (Δ/ΝΤΗΣ 7).

Επαφές πραγματοποιούνται με επαγγελματικά επιμελητήρια και επιχειρήσεις, ιδιαίτερο ενδιαφέρον παρουσιάζει και η εξεύρεση χορηγών για τις δραστηριότητες των ΣΔΕ, όταν δεν επαρκεί η παρεχόμενη χρηματοδότηση. Όπως αναφέρεται από ένα διευθυντή: «Επίσης, μας έχουν υποστηρίξει πάρα πολύ οι επαγγελματίες της περιοχής με σημαντικές χορηγίες, μας έχουν υποστηρίξει διάφοροι επαγγελματίες, επιστήμονες κ.λπ., έχουμε οργανώσει σεμινάρια και ημερίδες και εκδηλώσεις με αυτούς» (Δ/ΝΤΗΣ 4).

Σημαντικός είναι ο αριθμός των επαφών που έχουν αναπτυχθεί με φορείς υγείας και πρόνοιας (αναφέρονται από 9 διευθυντές/τριες). Κυρίαρχη θέση ανάμεσά τους έχουν οι συνεργασίες με φορείς κοινωνικής πρόνοιας και με τον Ερυθρό Σταυρό. Η κοινωνική ευαισθητοποίηση των εκπαιδευόμενων, ως βασικός σκοπός των ΣΔΕ, μάλλον παίζει το ρόλο της σε αυτή την επιλογή. Ιδιαίτερα καινοτόμος είναι η ακόλουθη συνεργασία με τον Ερυθρό Σταυρό: «μια άλλη έτσι συνεργασία που έχουμε για δύο χρόνια είναι ο Ερυθρός Σταυρός, όπου αφιερώνουμε κάθε Παρασκευή. Έρχεται άνθρωπός τους και κάνει μάθημα Πρώτων Βοηθειών... Είναι ένα πρόγραμμα εγκεκριμένο, ευρωπαϊκό πρόγραμμα. Είναι δίκτυο πάλι αυτοί ... είναι διαβαθμισμένοι εκπαιδευτές και θα παρέχουν και πιστοποίηση. Είχα δει λοιπόν ότι από το 2005, θα υποχρεωθούν όλες οι εταιρείες να έχουν εργαζόμενους πιστοποιημένους στις πρώτες βοήθειες. Για ελάτε εδώ, εκπαιδευθείτε μερικοί, ώστε αργότερα θα πάτε να χτυπάτε για δουλειές, να λέτε ότι έχετε και αυτό, γιατί τους δίνει βεβαίωση» (Δ/ΝΤΗΣ 3).

Συνδυάζεται, λοιπόν, η κοινωνική ευαισθησία με την πιστοποίηση στις πρώτες βοήθειες και την ενίσχυση των δυνατοτήτων απασχόλησης. Η δομή των ΣΔΕ επιτρέπει την ανάπτυξη τέτοιων δραστηριοτήτων, σε συνδυασμό με τη δραστηριοποίηση των διευθυντών/τριών και την ανταπόκριση των φορέων της τοπικής κοινωνίας.

Στο πλαίσιο της συνεργασίας με μορφωτικούς φορείς της τοπικής κοινωνίας αναπτύχθηκαν σε δύο περιπτώσεις επαφές με ιδρύματα της τριτοβάθμιας εκπαίδευσης, με τη λαϊκή επιμόρφωση, τα Μ.Μ.Ε. και οι εκπαιδευόμενοι παρακολούθησαν εκδηλώσεις, ενώ σε έξι ΣΔΕ πραγματοποιήθηκαν ομιλίες από προσωπικότητες και εκπροσώπους φορέων. Αυτό που παρουσιάζει ιδιαίτερο ενδιαφέρον είναι ότι η σχέση αυτή με την τοπική κοινωνία είναι αμφίδρομη. Έτσι, σε μία περίπτωση το ΣΔΕ προσφέρει επιμόρφωση στην τοπική κοινωνία, όπως προκύπτει από την ακόλουθη αναφορά: «Με την τοπική αυτοδιοίκηση η συνεργασία δεν περιορίζεται μόνο στο οικονομικό, γιατί είμαστε εκεί για να στηρίξουμε και την τοπική κοινωνία. Εμείς προσπαθούμε να επιμορφώσουμε, να έρθουν στο σχολείο μας άνθρωποι από το χώρο στον οποίο βρίσκεται το σχολείο, από το δήμο στον οποίο βρίσκεται το σχολείο, θέλουμε να τους στηρίξουμε και να έχουμε καλή συνεργασία μαζί τους» (Δ/ΝΤΗΣ 1).

Σύμφωνα με την ανάλυση που προηγήθηκε, τα ΣΔΕ με πρωτοβουλία των διευθυντών/τριών τους αναπτύσσουν με τους φορείς της τοπικής κοινωνίας μια πολυσχιδή συνεργασία, προκειμένου να εφαρμοστούν στην πράξη οι βασικές αρχές των ΣΔΕ, και ειδικότερα η ανάπτυξη δικτύων συνεργασίας με την τοπική κοινωνία, χαρακτηριστικό το οποίο αφενός είναι ουσιώδες για τα σχολεία αυτά και αφετέρου δεν απαντάται σε συμβατικά σχολεία της δευτεροβάθμιας εκπαίδευσης.

Είναι πολύ σημαντικό το γεγονός ότι σε ένα εκπαιδευτικό θεσμό, όπως τα ΣΔΕ, όχι μόνο προβλέπεται στο νομικό πλαίσιο και στις αρχές της λειτουργίας του η ανάπτυξη δικτύων συνεργασίας και σχέσεων με την τοπική κοινωνία, αλλά και πραγματοποιούνται δραστηριότητες προς αυτή την κατεύθυνση.

Συνοψίζοντας, τα ΣΔΕ εντάσσονται στη στρατηγική της προσωπικής και κοινωνικο-πολιτιστικής ανάπτυξης, καθώς α) θεσμοθετημένος σκοπός των ΣΔΕ είναι η προσωπική και κοινωνική ανάπτυξη των εκπαιδευόμενων, β) οι προδιαγραφές του προγράμματος σπουδών συντελούν στην επίτευξη αυτού του στόχου, δεδομένου ότι προβλέπουν την ανάπτυξη δραστηριοτήτων που συμβάλλουν στη δημιουργική αξιοποίηση του ελεύθερου χρόνου, τη συμμετοχή των εκπαιδευόμενων στη δημιουργία πολιτιστικών αγαθών και στην εν γένει ανάπτυξη της προσωπικότητάς τους και γ) η ανάπτυξη δικτύων συνεργασίας με την τοπική κοινωνία είναι βασικό χαρακτηριστικό της φυσιογνωμίας των ΣΔΕ και οι διευθυντές/τριες έχουν εργαστεί –σε μικρότερο ή σε μεγαλύτερο βαθμό– προς την κατεύθυνση αυτή.

5. ΣΥΖΗΤΗΣΗ – ΣΥΜΠΕΡΑΣΜΑΤΑ

Στην εργασία αυτή διερευνήσαμε το ζήτημα της ένταξης των ΣΔΕ σε μια τυπολογία στρατηγικών δράσης των φορέων εκπαίδευσης ενηλίκων. Αναφερθήκαμε στα επίσημα, ευρωπαϊκά και ελληνικά, θεσμικά κείμενα, σε δύο έρευνες αναφορικά με τις εκπαιδευτικές προσδοκίες των εκπαιδευόμενων, καθώς και σε μια έρευνα που πραγματοποιήθηκε με εστιασμένες συνεντεύξεις διευθυντών των ΣΔΕ, αναφορικά με τις δράσεις που αναλαμβάνουν για την ανάπτυξη συνεργασιών με την τοπική κοινωνία.

Όπως δείξαμε, τα ΣΔΕ εντάσσονται σε δύο στρατηγικές δράσης: της συμπληρωματικής εκπαίδευσης και κατάρτισης και της προσωπικής και κοινωνικο-πολιτιστικής ανάπτυξης.

Η ρητορική του θεσμού, όπως αποτυπώνεται στη σκοποθεσία του μέσα τόσο από τα ευρωπαϊκά όσο και από τα ελληνικά επίσημα κείμενα, σαφώς εντάσσεται στη στρατηγική της κοινωνικής και επαγγελματικής ένταξης και αντιμετώπισης του κοινωνικού αποκλεισμού. Ωστόσο, ερευνητικά πορίσματα δύο ερευνών που πραγματοποιήθηκαν με το ίδιο ερευνητικό εργαλείο σε δύο διαφορετικές σχολικές χρονιές, η πρώτη κατά την πειραματική φάση των ΣΔΕ (Βεργίδης 2004) και η δεύτερη κατά την εξάπλωση του θεσμού των ΣΔΕ (Λανδρίτση 2007) δείχνουν ότι οι εκπαιδευόμενοι των ΣΔΕ δεν είναι κοινωνικά αποκλεισμένοι. Εξαιρεση αποτελούν οι εκπαιδευόμενοι των ΣΔΕ Φυλακών (βλ. Βεργίδης κ.ά. 2007). Επιπροσθέτως, η πλειονότητα (το 61,46%) των εκπαιδευόμενων στα ΣΔΕ, το σχολικό έτος 2006-2007, είναι εργαζόμενοι, συνεπώς δεν μπορούμε να τους κατατάξουμε στην κατη-

γορία των κοινωνικά αποκλεισμένων, δεδομένου ότι είναι ήδη ενταγμένοι στον κοινωνικό ιστό και μέσω της εργασίας τους.

Παράλληλα, σύμφωνα με τα στοιχεία και την κατάταξη της ΓΓΕΕ (Μάιος 2007), το συνολικό ποσοστό των εκπαιδευόμενων των ΣΔΕ που ανήκουν σε ευάλωτες ομάδες είναι 18,42%. Εάν μάλιστα αφαιρέσουμε τους κρατούμενους-εκπαιδευόμενους, οι οποίοι ανήκουν στην κατηγορία των κοινωνικά αποκλεισμένων, το ποσοστό αυτό μειώνεται στο 12,44% για τους εκπαιδευόμενους που φοιτούν σε ΣΔΕ εκτός σωφρονιστικών καταστημάτων. Επομένως, μόνο για ένα μικρό ποσοστό των εκπαιδευόμενων στα ΣΔΕ μπορεί να υποστηριχθεί ότι απειλούνται με κοινωνικό αποκλεισμό. Η μεγάλη τους πλειονότητα (το 87,56%, ή το 81,58%, αν συνυπολογίσουμε και τους κρατούμενους) δεν μπορεί να θεωρηθεί ότι ανήκουν σε ευάλωτες ομάδες. Συνεπώς, τα ΣΔΕ εντάσσονται σε μικρό βαθμό στη στρατηγική αντιμετώπισης του κοινωνικού αποκλεισμού.

Είναι, επίσης, σαφές ότι τα ΣΔΕ δεν εντάσσονται στην πολιτικο-ιδεολογική στρατηγική δράσης, ούτε στη στρατηγική της επιστημονικής εξειδίκευσης.

Τέλος, δεν μπορούμε να εντάξουμε τα ΣΔΕ στη στρατηγική της ολοκληρωμένης τοπικής ανάπτυξης, δεδομένου ότι ανήκουν στην τυπική εκπαίδευση ενηλίκων και δύσκολα το πρόγραμμα σπουδών τους μπορεί να αποτελέσει διάσταση μιας ολοκληρωμένης τοπικής πρωτοβουλίας.

Όπως διαπιστώθηκε από τα πορίσματα σχετικής έρευνας (Ανάγνου 2006) αναλαμβάνονται πρωτοβουλίες για ανάπτυξη δικτύου συνεργασιών με την τοπική κοινωνία που, όμως, εκδηλώνονται από τη μια μόνο πλευρά: τα ΣΔΕ και τους διευθυντές τους. Απουσιάζει η ύπαρξη ολοκληρωμένου σχεδίου από την πλευρά της τοπικής κοινωνίας, που θα συνδυάζει κατάλληλες αναπτυξιακές δραστηριότητες.

Τα ΣΔΕ εντάσσονται στη στρατηγική της συμπληρωματικής εκπαίδευσης και κατάρτισης. Συγκεκριμένα, θεσμοθετημένοι στόχοι των ΣΔΕ είναι, μεταξύ άλλων, η ολοκλήρωση της υποχρεωτικής εκπαίδευσης πολιτών 18 ετών και άνω και η επανασύνδεσή τους με τα συστήματα εκπαίδευσης και κατάρτισης.

Τα πορίσματα δύο ερευνών (Βεργίδης, 2004 και Λανδρίτση, 2007) επιβεβαιώνουν ότι ένα πολύ σημαντικό ποσοστό των εκπαιδευόμενων προσδοκούν να αποκτήσουν απολυτήριο γυμνασίου, αλλά και επιθυμούν να συνεχίσουν τις σπουδές τους.

Φαίνεται, επίσης, ότι οι εκπαιδευόμενοι της πειραματικής φάσης των ΣΔΕ εκδηλώνουν σαφώς σε μεγαλύτερο ποσοστό τη ρητή προσδοκία απόκτησης απολυτηρίου γυμνασίου, αλλά και τη ρητή επιθυμία συνέχισης των σπουδών τους, ιδιαίτερα στην Τεχνική και Επαγγελματική Εκπαίδευση και Κατάρτιση, σε σχέση με τους εκπαιδευόμενους του έτους 2005/06, όταν ο θεσμός πλέον έχει επεκταθεί σημαντικά.

Τέλος, τα ΣΔΕ εντάσσονται στη στρατηγική της προσωπικής και κοινωνικο-πολιτιστικής ανάπτυξης, δεδομένου ότι: α) η προσωπική και κοινωνική ανάπτυξη των εκπαιδευόμενων είναι ένας από τους θεσμοθετημένους σκοπούς των ΣΔΕ, β) οι προδιαγραφές του προγράμματος σπουδών στοχεύουν στην ανάπτυξη δραστηριοτήτων που συμβάλλουν στη δημιουργική αξιοποίηση του ελεύθερου χρόνου, τη συμμετοχή των εκπαιδευόμενων στη δημιουργία πολιτιστικών αγαθών και στην ανάπτυξη της προσωπικότητάς τους και γ) όπως φάνηκε από τα πορίσματα σχετικής έρευνας (Ανάγνου 2006), οι διευθυντές, ως θεσμικά υπεύθυνοι προς τούτο, δραστηριοποιούνται ενεργά προς την κατεύθυνση της ανάπτυξης δικτύων συνεργασιών των ΣΔΕ με την τοπική κοινωνία.

B I B Λ I O Γ Ρ Α Φ Ι Α

ΕΛΛΗΝΟΓΛΩΣΣΗ

- Ανάγνου Ε. (2006) *Τα Σχολεία Δεύτερης Ευκαιρίας: εμπειρική έρευνα βασισμένη στις απόψεις των διευθυντών τους*. Αδημοσίευτη μεταπτυχιακή διπλωματική εργασία, Πάτρα, Παιδαγωγικό Τμήμα Δημοτικής Εκπαίδευσης, Πανεπιστήμιο Πατρών.
- Βεκρής Λ. (2003) «Σχολεία Δεύτερης Ευκαιρίας: ένα ευρωπαϊκό πειραματικό πρόγραμμα κατά του κοινωνικού αποκλεισμού-η ελληνική εκδοχή», στο Βεκρής Λ. και Χοντολίδου Ε. (επιμ.) (2003), *Προδιαγραφές Σπουδών για τα Σχολεία Δεύτερης Ευκαιρίας*, ΥΠΕΠΘ/ ΓΓΕΕ/ ΙΔΕΚΕ/ ΕΥΔ ΕΠΕΑΕΚ II, Αθήνα, σσ. 17-25.
- Βεκρής Λ. και Χοντολίδου Ε. (επιμ.) (2003) *Προδιαγραφές Σπουδών για τα Σχολεία Δεύτερης Ευκαιρίας*, ΥΠΕΠΘ/ ΓΓΕΕ/ ΙΔΕΚΕ/ ΕΥΔ ΕΠΕΑΕΚ II, Αθήνα.
- Βεκρής Λ. και Χοντολίδου Ε. (επιμ.) (2004) *1ο πανελλήνιο συνέδριο Σχολείων Δεύτερης Ευκαιρίας, Πάντειο Πανεπιστήμιο, 28-29 Ιουνίου 2003*, Αθήνα, ΥΠΕΠΘ/ΓΓΕΕ/ ΙΔΕΚΕ.
- Βεργίδης Δ. (2004) «Σχολεία Δεύτερης Ευκαιρίας: σχολικές διαδρομές και προσδοκίες των εκπαιδευόμενων», στο Βεκρής, Λ. και Χοντολίδου, Ε. (επιμ.) *1ο πανελλήνιο συνέδριο Σχολείων Δεύτερης Ευκαιρίας. Πάντειο Πανεπιστήμιο, 28-29 Ιουνίου 2003* Αθήνα, ΥΠΕΠΘ/ΓΓΕΕ/ ΙΔΕΚΕ, σσ. 381-399.
- Βεργίδης Δ. (2005) «Κοινωνικές και οικονομικές διαστάσεις της εκπαίδευσης ενηλίκων», στο Βεργίδης Δ. και Πρόκου Ε., *Στοιχεία κοινωνικο-οικονομικής λειτουργίας και θεσμικού πλαισίου*, ΕΑΠ, Πάτρα, τόμ. Α.
- Βεργίδης Δ., Ασημάκη Α. και Τζιντζιδής Α. (2007) «Η Εκπαίδευση των κρατούμενων. Το Σχολείο Δεύτερης Ευκαιρίας στη Φυλακή Κορυδαλλού», *Επιστημονική επετηρίδα Αρέθας, Πανεπιστήμιο Πατρών, Σχολή Ανθρωπιστικών και Κοινωνικών Επιστημών, Π.Τ.Δ. Εκπαίδευσης*, Πάτρα, τόμος IV, σσ. 61-89.
- ΓΓΕΕ, Γραφείο Γενικού Γραμματέα (2006) «Η δια βίου εκπαίδευση και επιμόρφωση ενηλίκων. Απολογισμός δράσης με αριθμούς και διαγράμματα. Περίοδος 15 Μαρτίου 2004 – 30 Ιουνίου 2006».
- ΓΓΕΕ, Γραφείο Γενικού Γραμματέα (2007) «Η δια βίου εκπαίδευση και επιμόρφωση ενηλίκων. Απολογισμός δράσης με αριθμούς και διαγράμματα. Περίοδος Μάρτιος 2004 – Ιούνιος 2007».

- Cohen L. και Manion L. (1997) *Μεθοδολογία εκπαιδευτικής έρευνας*, Έκφραση, Αθήνα.
- Κόκκος Α. (2005) *Εκπαίδευση Ενηλίκων. Ανιχνεύοντας το πεδίο*, Αθήνα, Μεταίχμιο.
- Κόκκος Α. (2007) «Η εκπαίδευση ενηλίκων ως διακριτό θεσμικό και επιστημονικό πεδίο», *Δια βίου. Επιστημονική επιθεώρηση για τη δια βίου μάθηση*, 1, 1, Υπουργείο Εθνικής Παιδείας και Θρησκευμάτων / Γενική Γραμματεία Εκπαίδευσης Ενηλίκων, Αθήνα, Ιανουάριος-Ιούνιος 2007, 45-58.
- Λανδρίτση Ι. (2007) *Οι εκπαιδευόμενοι των Σχολείων Δεύτερης Ευκαιρίας: έρευνα για τα χαρακτηριστικά και το πολιτισμικό τους κεφάλαιο στα ΣΔΕ Πάτρας, Πύργου και Αγρινίου. Αδημοσίευτη μεταπτυχιακή διπλωματική εργασία*, Πάτρα, Παιδαγωγικό Τμήμα Δημοτικής Εκπαίδευσης, Πανεπιστήμιο Πατρών.
- Τσαούσης Δ.Γ. (2006) *Η κοινωνία του ανθρώπου. Εισαγωγή στην κοινωνιολογία*, Αθήνα, Gutenberg.
- Χοντολίδου Ε. (2003) «Το πρόγραμμα σπουδών του Σχολείου Δεύτερης Ευκαιρίας», στο Βεκρής Λ. και Χοντολίδου Ε. (επιμ.) *Προδιαγραφές Σπουδών για τα Σχολεία Δεύτερης Ευκαιρίας*, ΥΠΕΠΘ/ ΓΓΕΕ/ ΙΔΕΚΕ/ ΕΥΔ ΕΠΕΑΕΚ II, Αθήνα, σσ. 75-80.

ΞΕΝΟΓΛΩΣΣΗ

- European Commission (EC) (1995) *White Paper on Education and Training. Teaching and Learning towards the Learning Society*, Brussels, EC.
- EC (1999) *Second Chance schools. Guide for Setting up a Second Chance School*, Brussels, EC.
- EC (2001) *Second Chance Schools. The Results of a European Pilot Project*, Brussels, EC.

ΝΟΜΟΘΕΣΙΑ

- Νόμος 2525/ 1997, άρθρο 5 «Σχολεία Δεύτερης Ευκαιρίας».
- Υπουργική απόφαση 2373/2003 (ΦΕΚ 1003/ 22-07-2003) «Οργάνωση και λειτουργία των Σχολείων Δεύτερης Ευκαιρίας».

Αρχιμήδης: ένα διεπιστημονικό σχέδιο δράσης για την απόκτηση κοινωνικών δεξιοτήτων σε Σχολείο Δεύτερης Ευκαιρίας

Δ. Αρχοντίδου, Β. Μπάνος, Δ.Π. Πατουχέας, Σ. Σαρακινίδου*

Περίληψη

Το διεπιστημονικό σχέδιο δράσης «Αρχιμήδης» υλοποιήθηκε στο ΣΔΕ Θεσσαλονίκη με τη μέθοδο project. Η προσέγγιση αυτή είχε στόχο την απόκτηση κοινωνικών, συναισθηματικών και επιστημονικών δεξιοτήτων των εκπαιδευομένων.

Οι διδάσκοντες τεσσάρων ειδικοτήτων πρότειναν τον Αρχιμήδη ως κεντρική φυσιογνωμία του διαχρονικού προβλήματος της επιστήμης στον πόλεμο και την ειρήνη. Παραλληλίστηκαν οι προσωπικότητες του Αρχιμήδη και του Αϊνστάϊν, καθώς και οι αντίστοιχες ιστορικές περιόδους (Ελληνιστική περίοδος – Β' Παγκόσμιος Πόλεμος).

Από την τελική αξιολόγηση καταδείχθηκε ότι κοινωνικές δεξιότητες, όπως επικοινωνία, ομαδική εργασία, επίλυση συγκρούσεων, λήψη αποφάσεων, προσαρμοστικότητα, ανάληψη ευθύνης, πρέπει να υποστηρίζονται από την απόκτηση βασικών γνώσεων μαθηματικών, φυσικής, πληροφορικής και κοινωνιολογίας και αντίστροφα.

ΕΙΣΑΓΩΓΗ

Το Σχολείο Δεύτερης Ευκαιρίας (ΣΔΕ) είναι ένα σχολείο για ενήλικες που δεν έχουν ολοκληρώσει την υποχρεωτική εκπαίδευση (επίπεδο γυμνασίου). Έχει ως κύριο στόχο τον εγγραμματισμό των εκπαιδευομένων, θέτοντας τις ανάγκες τους στο επίκεντρο της εκπαιδευτικής διαδικασίας και αξιοποιώντας ταυτόχρονα όλη την προϋπάρχουσα γνώση και εμπειρία τους, ώστε να επιτευχθεί η επανένταξή τους στη μέση και ανώτερη εκπαίδευση και στην αγορά εργασίας.

Μία από τις καινοτομίες που εισάγονται στην εκπαίδευση ενηλίκων στα ΣΔΕ είναι η αναζήτηση εναλλακτικών τρόπων

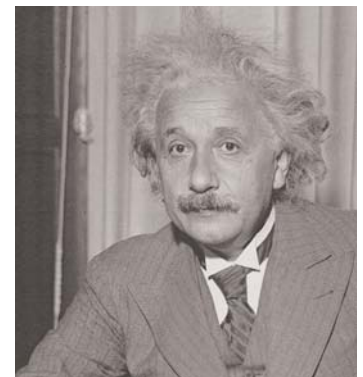
Abstract

In a Second Chance School was applied an interdisciplinary – holistic approach through the project method. This approach aimed at enabling the students to develop social, emotional, scientific skills.

Four different disciplines (science, sociology, mathematics, computer science), proposed Archimedes, as the central figure in the timeless problem of science in war and peace. Parallels were emphasized between Archimedes and Einstein and their historical periods were compared (Hellenistic period – World War II).

It was concluded that we should address underpinning social skills in the teaching of the basic elements of mathematics, physics, computer, sociology and vice versa.

διδασκτικής προσέγγισης ώστε από τη μια να διατηρηθούν οι εκπαιδευτικοί στόχοι του σχολείου που πηγάζουν από τη νομοθεσία και από την άλλη να επιτευχθούν μια σειρά κοινωνι-

* Οι συγγραφείς

• Δόμνα Αρχοντίδου, κοινωνιολόγος, εκπαιδευτικός κοινωνικού γραμματισμού στο ΣΔΕ Θεσσαλονίκης, Θ. Σοφούλη 10, 54646 Θεσσαλονίκη, τηλ. 2310 423315, archontidou@sch.gr • Βασίλης Μπάνος, MA in Information Science, εκπαιδευτικός πληροφορικής στο Διαπολιτισμικό Γυμνάσιο Ευόσμου, Σαλαμίνας 3, 55236, Πανόραμα – Θεσσαλονίκη, τηλ. 2310 911572, banov@sch.gr • Δημήτρης Πατουχέας, Dr. Βιολόγος, εκπαιδευτικός επιστημονικού γραμματισμού στο ΣΔΕ Θεσσαλονίκης, Περδικά 73, 54674, Θεσσαλονίκη, τηλ. 2310 863119, dpatouh@bio.auth.gr • Σοφία Σαρακινίδου, μαθηματικός, εκπαιδευτικός αριθμητικού γραμματισμού στο ΣΔΕ Θεσσαλονίκης, Θερμιακού 35, ΤΘ 70, 57019, Αγία Τριάδα Θεσσαλονίκης, τηλ. 23920 52485, sofisara@otenet.gr